

Пономаренко В. С.

ЕВОЛЮЦІЯ ПРИНЦИПУ ПАЦИФІЗМУ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ЯПОНІЇ

В статті розглянуто еволюцію принципу пацифізму у Японії в період 1947 – 2017 років, та зв'язок цього процесу з постійною зміною міжнародної кон'юнктури.

Ключові слова: пацифізм, Японія, конституція, АТР, Сили самооборони.

Постановка проблеми. Принцип пацифізму закладений у фундамент сучасної Японії – її конституцію. Після капітуляції Японії в Другій світовій війні настав період окупації, яку одноосібно проводили США. Діюча і нині конституція була ратифікована 3 травня 1947 р. і розроблена при участі генерала Д. Макарура – головнокомандувача окупаційними військами. Відмова Японії від війни затверджена у 9 статті конституції: «Щиро прагнучі до міжнародного миру, ґрунтованого на справедливості і порядку, японський народ на вічні часи відмовляється від війни як суверенного права нації, а також від застосування озброєної сили як засобу вирішення міжнародних суперечок. Для досягнення мети ніколи надалі не створюватимуться сухопутні, морські і військово-повітряні сили, так само як і інші засоби війни. Право на ведення державою війни не визнається» [3].

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. З тих часів проблема японської зовнішньої політики та політики щодо гарантування її національної безпеки досліджувалися рядом науковців. Серед них – Р. Алієв, М. Єлкін, В. Кузьмінков, А. Сенаторов, Д. Стрельцов, В. Нелідов, В. Павлятенко та ін.

Виклад основного матеріалу. За умов зростаючої напруги між СРСР та США і успіхів боротьби Комуністичної партії у Китаї, американське керівництво не могло слідувати курсу демілітаризації Японії. Завдяки стратегічно вигідному територіальному положенню, вона була

важливою ланкою «стримування» комунізму. Беззахисна Японія не могла бути корисною для США в умовах холодної війни.

Вже в 1948 р. відновлено напіввійськові формування в Японії. У 1954 р. ухвалено Закон про Сили самооборони, створено Управління національної оборони, сухопутні, військово-морські і військово-повітряні Сили. Оскільки метою створення подібних утворень була заявлена виключно підтримка внутрішнього правопорядку, формально вони не суперечили пацифістській конституції [1, с. 24].

Розглядаючи еволюцію принципу пацифізму в Японії, необхідно провести аналіз двосторонніх стосунків США і Японії, оскільки інтерпретація 9 статті поступово змінювалася саме виходячи із їх спільної оборонної політики. Якщо в середині ХХ ст. відносини США і Японії будувалися практично як між метрополією і колонією, то до кінця холодної війни це був союз двох повноцінних держав.

У 1951 р. підписано Договір про гарантію безпеки, згідно з яким США мали право розміщувати збройні сили на території Японії для дій у разі загроз ззовні і внутрішніх безладів [7, с. 32].

У 1960 р. укладено новий Договір про гарантію безпеки між Японією і США, який вже передбачав участь Японії у військово-політичній стратегії США у разі агресії безпосередньо на її території, а також вилучена стаття про урегулювання внутрішніх безладів американськими збройними силами. Після закінчення окупаційного періоду і Корейської війни кількість американських військових об'єктів і особового складу поступово зменшувалася [11].

Наступним кроком стало підписання в 1978 р. «Керівних принципів японо-американської співпраці у сфері оборони». Японія підтримувала оборонний потенціал, необхідний для захисту своїх територій, а також надавала військам США можливість розміщення на території держави. У свою чергу, США забезпечували «ядерне стримування» і контингент сил передового базування. Політика «перекладання

відповідальності» пов'язувалася з недавною поразкою США в Індокитаї і неможливістю самостійно контролювати військово-політичне положення в АТР [13].

У 1980-х рр. з введенням радянських військ в Афганістан і проголошенням доктрини Картера, новою ідеєю США стала вже не самостійна боротьба за безпеку вільного світу, а об'єднання військово-політичних зусиль усіх великих капіталістичних держав під своєю егідою. Будучи на той час економічно-розвиненою державою, Японія грала ключову роль в новій концепції [2, с. 55].

Незважаючи на кількісне і якісне зростання бойової потужності, Японія залишалася неспроможною вести бойові дії і покладалася на захист США. Нарощування військового потенціалу трактувалося як необхідний захід для власної безпеки.

Пацифістська стаття не утримала Японію від створення власних збройних сил, але стала серйозним обмеженням для цього. Чисельність сил самооборони не досягала 250 тис. чоловік. Дотримувалася заборона на наступальні види озброєння, військовослужбовці не могли бути відправлені на території інших держав з якою-небудь метою. Знаходячись під захистом США, Японія не витратила багато коштів на військову промисловість, що також стало однією з передумов економічного росту [7, с. 34].

В часи холодної війни відношення японської громадськості до перегляду конституції було стриманим з ряду причин: пам'ять про війну; побоювання залучення в конфлікт, що не має прямого відношення до Японії; задоволення перевагами статус-кво. Дискусія виникла вже після розпаду біполярної системи, коли Японія почала переосмислювати себе як самостійну державу, що не має бути сателітом США [12, с.238].

На погляди правлячої партії впливала концепція Ясухіро Накасоне. Його ідеї полягали в тому, що будучи нарівні з Європою і Америкою державою ліберальною демократією та вносячи по мірі необхідності правки у свою конституцію, Японія повинна сприяти

заходам колективної безпеки. Він підкреслював, що проект конституції «був вироблений в штабі окупаційних військ» та прийнятий "в умовах відсутності у японського народу суверенітету» [7, с. 36].

Послідовник Я. Накасоне – С. Сато наполягав на понятті «відповідального пацифізму», вказуючи, що застосування збройних сил для припинення акцій, які несуть загрозу світу, теж є засобом захисту світової безпеки [7, с. 36].

У 1990-х рр. Японія обережно стала на шлях відходу від "абсолютного пацифізму". Переломним моментом стала війна у Персидській затоці (1990-1991). Японія, що обмежувалася фінансуванням війни, піддалася гострій міжнародній критиці. Конституційна заборона на участь в операціях колективної оборони заважала набуті репутації відповідального і повноправного члена міжнародного співтовариства [17, с. 94].

У 1991 р. ухвалено закон про співпрацю з ООН в підтримці миру. Прийнято компромісне рішення: направлення Японських сил самооборони в зони конфліктів дозволено, але їх участь обмежена наступними принципами: 1) домовленість про припинення військових дій; 2) згода конфліктуючих сторін; 3) нейтралітет; 4) право на самостійне рішення про виведення контингенту; 5) зведення до мінімуму застосування зброї. Японія забезпечила себе можливістю участі в миротворчих місіях ООН, формально не порушуючи принцип пацифізму [5, с. 82].

Зі зникненням в особі СРСР основної загрози, виникла потреба пошуку нового формату співпраці з США. Тимчасове охолодження відносин було періодом, необхідним для перегляду оборонних ініціатив та політики щодо АТР.

У підписаній у 1996 р. «Спільній декларації про союз і безпеку на XXI ст.» йшлося про готовність США і надалі підтримувати військову присутність в регіоні та про розширення сфери діяльності союзу на весь АТР [8, с.110].

У «Керівних принципах японо-американської співпраці в області оборони» 1997 р. йшлося про співпрацю сторін в

умовах загрози безпеці Японії в оточуючих її районах, які визначаються вже не географічно, а ситуаційно. В сферу дії союзу увійшли частина Східної Азії на північ від Філіппін, Тайвань, Корейський півострів. В Закон про сили самооборони внесли правки щодо використання військово-морських сил за межами японських територіальних вод [14].

Значний імпульс розвитку японо-американського союзу був наданий після терористичних актів 2001 р. Японський парламент прийняв антитерористичний пакет законів, які дозволили Силам самооборони направляти в Індійський океан танкери для дозаправки американських судів, що брали участь в антитерористичній операції в Афганістані. В 2003 р. ухвалено Закон про заходи по відновленню Іраку, що дозволив Японії направити туди контингент інженерних військ. Сили самооборони вперше використовувалися за кордоном без санкції ООН [4, с. 30].

На етапі 1990-2000-х рр. характер світових загроз вимагав від Японії нових відповідей, які вона не могла на той момент дати. Наприклад, проведення в 1998 р. КНДР випробування ракети «Тепходон», посилення КНР.

У 2004 р. Японією прийняті «Основні напрями програми національної оборони». Ключовими завданнями були участь в міжнародних миротворчих операціях та створення мобільних сил, які б не поступалися арміям інших розвинених держав [4, с. 35].

В 2007 р., з метою створення ефективної системи управління збройними силами, УНО реформовано в Міністерство оборони. Операції за кордоном оголошено штатним завданням Сил самооборони, отже тепер уряд не повинен був отримувати схвалення парламенту на їх використання. В 2009 р. у ході операцій проти сомалійських піратів, парламент дозволив ВМС Японії відкривати вогонь для оборони судів інших держав. Таким чином, 1990-2000-і рр. – період поступового наближення Сил самооборони до статусу повноцінної армії [12, с. 106].

Пріоритетним напрямом американо-японської співпраці є будівництво спільної системи ПРО, яка отримала новий імпульс після запуску КНДР в 1998 р. ракети через японський острів. У 1999 р. США і Японія підписали ряд угод про початок спільних розробок. У 2003 р. кабінет міністрів Японії прийняв постанову «Про створення системи ПРО та інші заходи». Змінено принципи про обмеження на експорт озброєння для обміну необхідними технологіями із США; ухвалено закон про дозвіл військового використання космічного простору [7, с. 49].

Основною перешкодою залишається 9 стаття конституції, за якою, Японія не має права збивати ракети, спрямовані у бік інших держав. Так, неможлива ефективна співпраця із США. У квітні 2007 р. прем'єр-міністр С. Абе заснував Раду щодо перетворення юридичної бази для вивчення можливостей співвідношення політики Японії у сфері безпеці з конституційними положеннями. В 2007 р. пройшли випробування системи ПРО, яка й досі удосконалюється [16, с. 24].

Важливим завданням Японії стала участь у колективній безпеці. У Білій книзі з оборони Японії 2013 р. говориться: «міжнародне право дозволяє державам брати участь в колективній обороні шляхом застосування сили для відбиття атаки на союзні держави. Проте це виходить за рамки політики мінімальної необхідної оборони і вважається неприйнятним для Японії». Проте в Білій книзі 2014 р. зазначається зміна обстановки навколо Японії, як причина перегляду підходу до питання участі в колективній обороні [9; 10].

Це пов'язано з рішенням кабінету міністрів від 1 липня 2014 р. про нове трактування 9 статті. Проголошено право Японії на участь в захисті своїх союзників у разі військової агресії. Незважаючи на обмеження, це був переломний момент для Японії в умовах пацифізму. Така заява і підписання у 2015 р. третьої редакції «Керівних принципів японо-американської співпраці в області оборони» стали демонстрацією наміру Японії повноцінно

брати участь в операціях колективної оборони [15].

Висновки. С. Абе просуває політику «нормалізації» Японії, кінцева ціль якої – перегляд діючої конституції, що до недавнього часу було неможливо. Згідно з 96 ст. Конституції Японії, внесення правки можливе за умови 2/3 голосів в обох палатах і більшості у всенародному референдумі [6, с. 18-20].

З нестримно зростаючою загрозою з боку КНДР в 2016-2017 рр. і виборами в палату представників в жовтні 2017 р., в результаті яких 284 з 465 місць представлено ЛДП, створюються умови «комфортної супер-більшості» для подальших дій прибічників перегляду конституції та відмови від принципу пацифізму.

Список використаної літератури:

1. Алиев Р.Ш. Внешняя политика Японии в 70-х-начале 80-х годов (теория и практика). М.: Наука, 1986. – 311 с.;
2. Елкин М.Е. Место и роль японо-американского военно-политического союза в концепции «комплексного обеспечения национальной безопасности Японии». – Вестник Томского государственного университета № 417, 2017 – С. 54–57.;
3. Конституція Японії // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=37>;
4. Кузьминков В.В. К вопросу о новых аспектах системы обеспечения национальной безопасности Японии / Актуальные проблемы современной Японии, вып. 30. – М.: Институт Дальнего Востока РАН, 2016. – С. 27-39.;
5. Нелидов В.В. Полвека японо-американскому Договору безопасности: некоторые итоги и перспективы / Япония в Азиатско-Тихоокеанском регионе. – М.: Вост. лит., 2009. – С. 72–91.;
6. Павлятенко В. Н. Внутренние и внешние аспекты оборонной политики кабинета Синдзо Абэ / Актуальные проблемы современной Японии. Вып. 28. – М.: Институт Дальнего Востока РАН, 2014. – С. 15-30.;

7. Сенаторов А.И. На пути к освобождению от ярлыка страны «одинокого пацифизма» / Актуальные проблемы современной Японии. Вып. 20. – М.: Институт Дальнего Востока РАН, 2004. – С. 32-61.;
8. Стрельцов Д.В. Япония в поисках новой глобальной роли. – М.: Наука. Восточная литература, 2014. – 304 с.;
9. Defense of Japan (Annual White Paper) 2013 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/2013.html;
10. Defense of Japan (Annual White Paper) 2014 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/2014.html;
11. Japan-U.S. Security Treaty 1960 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/q&a/ref/1.html>;
12. Midfrod P. Rethinking Japanese Public Opinion and Security: From Pacifism to Realism? – Stanford University Press, 2011. – p. 272.;
13. The Guidelines for Japan-U.S. Defense Cooperation 1978 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.mod.go.jp/e/d_act/anpo/19781127.html;
14. The Guidelines for Japan-U.S. Defense Cooperation 1997 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/security/guideline2.html>;
15. The Guidelines for Japan-U.S. Defense Cooperation 2015 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.mod.go.jp/e/d_act/anpo/shishin_20150427e.html;
16. Sakaki A. Japan's Security Policy: A Shift in Direction under Abe? – Berlin: RP 2, 2015. – 35 p.;
17. William C. Middlebrooks Jr. Beyond pacifism: Why Japan should become a “normal” nation. – Westport, Connecticut, London.: PSI Reports, 2008. – p.155.

Ponomarenko V. – Student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of the Odessa National University named after I.I. Mechnikov
Evolution of the Pacifism Principle in Foreign Policy of Japan

Pacifism principle was proclaimed in Japanese constitution; hence it lies in the basis of law, society and politics. It has overcome a great row of changes throughout 50 years of its existence. The main reason of this is development of Japanese international role from a weak dependent country, to one of the most powerful states in the world.

Because of constant rising confrontation between the USA and the USSR, post-war Japan couldn't be left aside. During the Cold war Japanese military power was renewed along with development of Japanese-American cooperation in security. But still, at this period Japan was totally dependent on American forces and actually unable to defend itself.

The situation has changed drastically in the post-bipolar epoch, when Japan began to realize itself as an independent and influential state, which is responsible not only for own security, but obsesses international duties as well. From this time on Japan was trying gradually move away from absolute pacifism and expand own abilities due to changing world threats. As a result, from 1991st till nowadays there are two main branches of Japanese security policy: 1) its aiming to fully take part in collective defense operations; 2) building together with the USA a missile defense system. Article 9 of Japanese Constitution contradicts with both projects and generally constrains Japan's actions on the international stage. As a result, a lot of changes in legislation and interpretation of the article have already been made and nowadays there is even a perspective of abolishment of the pacifism principle in Japan.

Key words: *pacifism, Japan, constitution, Pacific Rim, Self-Defense Forces.*

*Рекомендовано до друку
к. політ.н , доцентом Покасем М. С.*

Стаття надійшла в редакцію 12.02.18